

notitie

Forum Standaardisatie

www.forumstandaardisatie.nl

info@forumstandaardisaties.nl

Bureau Forum

Standaardisatie

gehuisvest bij Logius

Postadres

Postbus 96810

2509 JE Den Haag

Bezoekadres

Wilhelmina van Pruisenweg 52

2595 AN Den Haag

Bij bezoek aan Logius is

legitimatie verplicht

FORUM STANDAARDISATIE 13 december 2017

Agendapunt 4. Open standaarden, adoptie Stuknummer 4. Oplegnotitie adoptie

Van:	Stuurgroep open standaarden
Aan:	Forum Standaardisatie
Bijlagen:	Bijlage A: Monitor Open standaardenbeleid 2017 Bijlage A1: PBLQ onderzoek voorzieningen Bijlage A2: ICTU-onderzoek gebruik per standaard Bijlage B: Notitie duiding en acties Monitor 2017 Bijlage C: Status acties Monitor 2016 Bijlage E: Planning GDI open standaarden

Ter besluitvorming

*U wordt gevraagd om **in te stemmen** met:*

- A. De Monitor Open standaarden: rapportage 2017 [bijlage A, A1 en A2]
- B. De notitie duiding en acties Monitor 2017 [bijlage B]

Ter bespreking

*U wordt gevraagd om **te discussiëren** over:*

- C. Status acties monitor Open Standaarden Beleid 2016 [bijlage C]
- D. Mediaberichtgeving spoofing door gebrek aan invoering open standaarden

Ter kennisname

*U wordt gevraagd **kennis te nemen** van:*

- E. Planning Open Standaarden in GDI-voorzieningen (conform Digiprogramma) [bijlage E]
- F. Workshop PDF/A-publicatie en PDF/A-tooling
- G. Consultatiereactie van Forum Standaardisatie inzake het "Besluit digitale toegankelijkheid overheid"
- H. Terugblik sessies over BIM-standaarden, IPv6 en veilige mailstandaarden tijdens Jaarcongres ECP
- I. Openbare consultatie door Nictiz over gebruik PDF/A voor zorggegevens
- J. Terugblik op ODF Plugfest in Rome
- K. Terugblik IHW-netwerkdag 2017: presentaties online (Aquo-standaard)

Ter besluitvorming

Ad A. Monitor Open standaardenbeleid: rapportage 2017 [bijlage A, A1 en A2]

Jaarlijks onderzoekt ICTU in opdracht van het Forum Standaardisatie het gebruik van open standaarden van de 'pas toe of leg uit'-lijst door overheidsorganisaties. Hiertoe ligt de rapportage 2017 ter goedkeuring aan u voor.

NB 1: Twee bijlagen zijn apart bijgevoegd. Deze worden na goedkeuring door het Forum in de definitieve versie in het document geïntegreerd.

Het betreft het PBLQ-rapport met de onderzoeksresultaten per voorziening (waarin nog een laatste aanpassing verwerkt moet worden m.b.t. AdES Baseline Profiles voor BAG) (bijlage A1) en om het ICTU-rapport met de uitgebreide onderzoeksresultaten over het gebruik per standaard (bijlage A2).

NB 2: Na goedkeuring door het Forum Standaardisatie zal de Monitor in 2018 naar de Tweede Kamer gestuurd worden met een begeleidende brief.

Ad B. Duiding en acties: algemeen en per onderdeel [bijlage B]

Over het algemeen toont de Monitor 2017 een stijgende lijn in het gebruik van de 'pas toe of leg uit'-standaarden. Dit geldt zowel voor het gebruik in aanbestedingen, in overheidsbrede voorzieningen en zoals onderzocht per standaard. Drie algemene conclusies:

1. Groei, dus doorgaan met ingezette lijn

Al zijn de doelstellingen nog lang niet bereikt, de toename in het gebruik sterkt de gedachte dat de reeds ingezette adoptiekoers moet worden voortgezet. Bij de vergaderstukken (bijlage 4C) treft u een notitie aan over de stand van zaken van de adoptieacties zoals ingezet sinds december 2016 naar aanleiding van de monitorresultaten destijds. De voorgestelde acties in notitie 4B bouwen hierop voort en zijn nadere specificaties van het werkplan van het Forum voor 2018.

2. Focus op de internetveiligheidsstandaarden is een succes, dus (zo mogelijk) de aanpak herhalen

Het Forum heeft met het jaarplan 2016/2017 uitdrukkelijk een focus aangebracht op de internetveiligheidsstandaarden. Deze aanpak is succesvol gebleken en zal, mits capaciteit het toelaat, toegepast worden op een ander cluster van standaarden die duidelijk bijdragen aan de oplossing van een breed gevoeld maatschappelijk probleem.

3. Tweedeling in de lijst, dus nader in gesprek te gaan met beheerders/indieners van standaarden

De monitor 2017 laat duidelijk een tweedeling zien in de groep 'pas toe of leg uit'-standaarden: enerzijds de internetveiligheidsstandaarden, de document- en (web)contentstandaarden en de stelselstandaarden waar relatief veel over bekend is en anderzijds de overige domeinen van standaarden waaruit via het monitoronderzoek relatief weinig gegevens over naar voren komen. In 2018 zullen de accountmanagers gesprekken voeren met de beheerders/indieners van de desbetreffende standaarden over hun verwachtingen van de 'pas toe of leg uit'-status en hun medewerking aan het jaarlijks monitoronderzoek.

Verder staat in notitie 4B per onderzocht onderdeel (aangebestedingen, voorzieningen en gebruik per standaard) een duiding met bijhorende acties.

Ter bespreking

Ad C. Status acties n.a.v. monitor Open Standaardenbeleid 2016 [bijlage C]

Bij de bespreking van de Monitor Open standaardenbeleid 2016 heeft het Forum een aantal (aanvullende) adoptieactiviteiten benoemd om in 2017 op te pakken. In bijlage 4C wordt weergegeven wat de status is van de toen vastgestelde activiteiten.

Ad D. Mediaberichtgeving spoofing door gebrek aan invoering open standaarden

[N.B. De onderstaande tekst is ook ter kennisname opgenomen in Oplegnotitie Standaardisatie t.b.v. vergadering Nationaal Beraad d.d. 21 november 2017.¹]

Ter kennisname

Zeer recent berichtten de media (o.a. RTL Nieuws en NOS Journaal) uitgebreid over de mogelijkheid om nep-emails te versturen namens o.a. m.rutte@tweedekamer.nl en rob.bertholee@aivd.nl [1,2,3]. Dat heet spoofing. Hackers doen zich voor als overheidsorganisaties of personen om zo geld of inloggegevens afhandig te maken (phishing).

De desbetreffende overheidsorganisaties hadden toen nog geen tegenmaatregelen genomen in de vorm van de open standaarden DMARC, DKIM en SPF waarover het Nationaal Beraad vorig jaar een overheidsbrede streefbeeldafpraak maakte.

Dit is een voorbeeld van outcome waarnaar het Nationaal Beraad vroeg bij de behandeling van de Monitor Open Standaarden 2016 ('meer duiding: wat betekenen de cijfers/wat is de maatschappelijke relevantie ervan?').

Afspraak en metingen

Het Nationaal Beraad heeft in februari 2016 in aanvulling op de 'pas toe of leg uit'-status afgesproken dat alle overheden de genoemde drie 'anti-spoofing'-standaarden voor eind 2017 implementeren.[4] Op verzoek van het Nationaal Beraad monitort het Forum Standaardisatie de voortgang van de implementatie. De laatste meting is medio 2017 uitgevoerd en is in het Nationaal Beraad van september 2017 aan de orde geweest.[5] Die liet zien dat er in twee jaar tijd een flinke adoptiegroei is bereikt, maar dat nog lang niet iedere overheidsorganisatie de afgesproken standaarden toepast. De toepassingsgraad op de gemeten 544 overheidsdomeinnamen voor DMARC, DKIM en SPF was respectievelijk 55%, 65% en 76%.

Werking 'anti-spoofing' standaarden

Met de open standaarden DMARC, DKIM en SPF kan een verzender echtheidswaarmerken toevoegen aan e-mails. De ontvanger of zijn internetprovider kan deze echtheidswaarmerken controleren en daarmee nep-mails scheiden van echte, legitieme e-mails. Het is dus van belang dat iedere overheidsorganisatie als verzender maar ook als ontvanger de genoemde open standaarden ondersteunt. Overigens dienen de standaarden ook toegepast te worden op domeinen waar niet vanaf wordt gemaild. Daarmee wordt voorkomen dat hackers vanaf die adressen phishen (burgers en bedrijven weten immers vaak niet dat er niet gemaild wordt vanaf die adressen).

¹ Oplegnotitie Standaardisatie t.b.v. vergadering Nationaal Beraad Digitale Overheid d.d. 21 november 2017: <https://www.forumstandaardisatie.nl/sites/default/files/NB/2017/1121/NB-20171121.10.01-Oplegnotitie-Standaardisatie.pdf>

Oproep en vervolg

De recente berichtgeving in de media en ook de laatste meting door Forum Standaardisatie maken duidelijk dat de overheid er nog niet is met de implementatie van de genoemde open standaarden die spoofing tegengaan. Het Forum Standaardisatie roept iedere overheidsorganisatie nogmaals op om de afgesproken standaarden te implementeren. Overheden kunnen ter ondersteuning onder meer gebruikmaken van de factsheet "Bescherm domeinnamen tegen phishing" van NCSC en de testtool [Internet.nl](#). Ook is het Bureau Forum Standaardisatie bereikbaar voor vragen over de implementatie (info@forumstandaardisatie.nl).

Begin 2018 zal Forum Standaardisatie opnieuw een meting uitvoeren en daarover rapporteren aan (de opvolger van) het Nationaal Beraad. Bij de meting zal het Forum Standaardisatie een evaluatie van de gemaakte implementatieafspraken voegen. Ook zal Forum Standaardisatie adviseren over het vervolg van de implementatieafspraken en de metingen.

Naar een overheidsdomein-extensie?

Bij het definiëren van een vervolgaanpak wordt ook bekeken of de aanpak in de UK en Duitsland voor Nederland wenselijk en haalbaar is. Daar eindigen alle domeinnamen van de overheid op ".gov.uk" en ".bund.de" (bijvoorbeeld publiccorrespondence@cabinetoffice.gov.uk en bsi@bsi.bund.de). In Nederland is er in de loop der tijd een wildgroei aan overheidsdomeinnamen ontstaan. Deze wilgroei maakt het enerzijds lastig om ervoor te zorgen dat iedere domeinnaam is beschermd met de genoemde 'anti-spoofing' standaarden (beheerbaarheid). Anderzijds is het voor burgers en bedrijven lastig om vast te stellen of een domeinnaam een officieel overheidsdomein is (herkenbaarheid).

Met een vaste domeinnaamextensie, zijn overheidsdomeinen 1) makkelijker herkenbaar voor burgers en bedrijven dat ze met een overheid te maken hebben; en 2) kunnen de open standaarden tegen deze spoofing (DKIM, SPF, en DMARC) makkelijker worden geïmplementeerd.

[1] "Journalisten versturen nepmails uit naam van Mark Rutte naar Kamerleden", <https://www.rtlnieuws.nl/technieuws/journalisten-versturen-nepmails-uit-naam-van-mark-rutte-naar-kamerleden>

[2] "Iedereen kan mailen namens de AIVD dankzij 'spoofing'", <https://nos.nl/artikel/2199557-iedereen-kan-mailen-namens-de-aivd-dankzij-spoofing.html>

[3] "Niet meer mailen als Rutte: Tweede Kamer dicht lek in e-mail", <https://www.rtlz.nl/tech/niet-meer-mailen-als-rutte-tweede-kamer-dicht-lek-in-e-mail>

[4] Naast DMARC, DKIM en SPF ging de afspraak ook over HTTPS/TLS (beveiligde websiteverbinding) en DNSSEC (domeinnaambeveiliging).

[5] "Halfjaarlijkse meting Informatieveiligheidsstandaarden Forum Standaardisatie, medio 2017", <https://www.forumstandaardisatie.nl/sites/default/files/NB/2017/0926/NB-20170926.08.02-Halfjaarlijkse-meting-Informatieveiligheidsstandaarden-Fo...pdf>

Ter kennisname

Ad E. Planning Open Standaarden in GDI-voorzieningen (conform Digiprogramma) [bijlage E]

In het Digiprogramma 2017 is afgesproken om in 2017 een adoptieplanning op te stellen voor de adoptie van de open standaarden van de 'pas toe of leg'-uit lijst in GDI-voorzieningen. De huidige stand van zaken is in kaart gebracht voor de Monitor Open Standaarden 2017. Daaruit blijkt dat voorzieningen voor het overgrote deel de relevante standaarden hebben ingevoerd ("V" in het schema) of de invoering hebben ingepland ("G" in het schema; zij hebben daarvoor 'bewijsstukken' moeten aanleveren). De GDI-voorzieningen in de bijlage zijn gerangschikt op beheerorganisatie.

De beheerorganisaties zijn gevraagd een inschatting af te geven t.a.v. de nog niet geadopteerde of ingeplande standaarden ("N" in het schema). Voor zover ontvangen is de inschatting verwerkt ("I" in het schema). Daarover is een overzicht voorgelegd aan het Nationaal Beraad op 21 november. In bijgaand overzicht zijn ook de nagekomen reacties van het Kadaster en RVO verwerkt.

Ad F. Workshop PDF/A-publicatie en PDF/A-tooling

Donderdag 23 november organiseerde het Bureau Forum Standaardisatie de workshop 'toegankelijke en duurzame PDF'. Aanleiding voor het organiseren van deze workshop was het toenemende aantal verzoeken om adoptieondersteuning voor digitale toegankelijkheid, in het bijzonder toegepast op (PDF) documenten die op overheidswebsites gepubliceerd worden. De workshop vond plaats in het Jaarbeursgebouw bij het centraal station van Utrecht.

Er meldden zich 84 personen voor deze workshop uit alle lagen van de overheid, waaronder de Tweede Kamer, gemeenten (Alphen a/d Rijn, Amstelveen, Noordoostpolder, Vught, Winterswijk, Woerden), provincies (Limburg, Noord-Holland, Overijssel, Utrecht, Zeeland), rijksoverheid (MinBZK, MinDef, MinEZ, MinVenJ), uitvoeringsorganisaties (Belastingdienst, Rijkswaterstaat, Kadaster, RDW, RVO, Algemene Rekenkamer, Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed, Logius, PIANOo, ICTU) en een onderwijsinstelling (Windesheim).

Kristian Mul van Logius lichtte de wettelijke verplichtingen rondom overheidsinformatie toe. Iacobien Riezebosch en Bram Duvigneau van Firm Ground gingen in op de technische aspecten van PDF en toegankelijkheid. Han Zuidweg van BFS liet in een praktische sessie zien hoe je met bestaande kantoorsoftware toegankelijke PDF/a documenten kan produceren. Peter van Grieken van Frozen Rockets beschreef hoe toegankelijkheid en bruikbaarheid 'by design' kunnen worden ingebouwd. En Marc van de Graaf (MinAZ DPC) presenteerde de documentpublicatie policy van het platform rijksoverheid online (PRO), dat nu alleen nog documenten in open standaardformaten toelaat.

We zullen in 2018 vervolgcacties ondernemen om te voldoen aan de groeiende vraag naar adoptieondersteuning op het gebied van digitale toegankelijkheid.

De open source PDF crawler en analyser die we dit jaar hebben laten bouwen is in beta versie online als *documentcheck.org*. U kan deze zelf uitproberen.

Ad G. Consultatiereactie van Forum Standaardisatie inzake het “Besluit digitale toegankelijkheid overheid”

Tijdens de vorige Forum-vergadering is op verzoek van Steven Luitjens gevraagd om vanuit het Forum Standaardisatie te reageren op de lopende consultatie inzake het “Besluit digitale toegankelijkheid overheid”. Het Forum reageerde daar positief op. Het Bureau heeft daarop een reactie opgesteld en voorgelegd aan de Forum-leden. Op de op 31 oktober rondgestuurde concept-reactie zijn instemmende reacties van de Belastingdienst en van SURFnet ontvangen. Er zijn geen inhoudelijke opmerkingen ontvangen. Op 10 november heeft Nico Westpalm Hoorn de consultatiereactie ingediend namens het Forum Standaardisatie. Deze reactie is publiek toegankelijk via <https://www.internetconsultatie.nl/digitoegankelijkheid/reactie/7788ceb6-56e2-4122-a5bd-dd6e37c5452d>.

Ad H. Terugblik sessies over BIM-standaarden, IPv6 en veilige mailstandaarden tijdens Jaarcongres ECP

Op 16 november jl. vond het ECP Jaarcongres “Samen Bouwen” plaats waarvan het Forum Standaardisatie zoals gebruikelijk partner is. Bij het congres waren ruim 800 bezoekers aanwezig.

Aan het plenair ochtendprogramma leverde Forum Standaardisatie i.s.m. NLnetLabs en Platform Internetstandaarden een bijdrage in de vorm van een live mailspoofing-demo “Mailen namens een minister?”.

Daarnaast organiseerde Forum Standaardisatie drie kennissessies, namelijk:

- “Veilige e-mailcoalitie; samen sterk voor e-mail” met Marco Doeland (Betaalvereniging), Pieter Rogaar (NCSC) en Gerben Klein Baltink (Platform Internetstandaarden);
- “IPv6: de Belgen doen het beter” met Herman Timmermans (KING), Cristian Hesselman (SIDN), Friso Feenstra (Rabobank), Vincent Derksen (Ziggo) en Gerben Klein Baltink (Platform Internetstandaarden);
- “Bouwen met BIM” met Joris Goos (Gemeente Rotterdam) en Ruben Blair (Bakker&Spees).

Ad I. Openbare consultatie door Nictiz over gebruik PDF/A voor zorggegevens

Samen met het veld ontwikkelt Nictiz voor MedMij producten om binnen één omgeving veilige informatie-uitwisseling tussen zorgprofessionals en patiënten mogelijk te maken.

Een overgrote meerderheid van de informatie in de zorg bestaat hedendaags in ongestructureerde formaat of documenten. Om de patiënt toegang te geven tot zijn gezondheidsgegevens gebruikt MedMij de PDF/A-standaard. Het PDF/A-formaat is een variant van de bekende PDF, die specifiek ontwikkeld is voor archivering en daarmee zeer geschikt voor het opslaan van documenten. Zo kan een patiënt alvast allerlei ongestructureerde gezondheidsgegevens ontvangen zonder te hoeven wachten tot dat dit gestructureerd opgeleverd kan worden.

In deze openbare consultatie vraagt Nictiz we om uw feedback op het functionele model en de technische uitwerking om PDF/A-documenten uit te wisselen. De consultatie loopt van 9 november 2017 tot 22 december 2017.

Zie verder: <https://www.nictiz.nl/nieuws/helpt-u-mee-om-patienten-toegang-te-geven-tot-zorggegevens>

Ad J. Terugblik op ODF Plugfest in Rome

Op 11 en 12 oktober werd in Rome het 13e ODF plugfest georganiseerd. Het Forum is een van de sponsors van dit jaarlijkse event en van inzet van enkele Nederlandse experts (van NLnet Labs en Logius). De eerste dag was het meer technische gedeelte waar de daadwerkelijke interoperabiliteitstesten plaatsvonden. Er waren ca. 25 deelnemers uit uiteenlopende landen waaronder Duitsland, Engeland en Taiwan. Ook het bedrijfsleven, waaronder Microsoft en die compliant wil zijn met ODF, was vertegenwoordigd. Er is het afgelopen jaar nieuwe tooling ontwikkeld, waarmee geconverteerde documenten van en naar ODF gemakkelijk met het origineel vergeleken kunnen worden. Beide versies kunnen gelijktijdig in een gedeeld venster getoond worden waardoor afwijkingen direct in het oog springen. BFS verzorgde de aftrap met het open standaardenfilmpje om zo de bredere context van het Nederlandse beleid neer te zetten, met ook het belang van toepassen van andere open standaarden. De techneuten brachten use cases in, vonden verschillende bugs en deden gezamenlijk analyses om deze te verhelpen. Veel deelnemers kwamen ook om te leren van benaderingen, succes- en faalfactoren uit andere landen.

Dag 2 was opgezet als onderdeel van de LibreOffice Conference 2017 en had daardoor ook een breder publiek. Er waren zes ODF-sessies over tooling, adoptie en beleid in verschillende landen. Marc van de Graaf van het ministerie van Algemene Zaken (AZ) ging in op de noodzaak voor overheidsdiensten om toegankelijke en duurzame documentformaten te produceren en publiceren en hoe AZ dit via hun hostingdiensten voor Rijksoverheid-websites afdwingt. Ook confronteerde hij deelnemers met hun nonchalance ten aanzien van toepassen van andere belangrijke open standaarden zoals informatie beveiligingsstandaarden (met gebruikmaking van Internet.nl testresultaten).

De ODF-community kijkt terug op een geslaagd event. Meer informatie komt beschikbaar op de ODF plugfest website:

<http://plugfest.opendocumentformat.org/2017-rome/>

Ad K. Terugblik IHW-netwerkdag 2017: presentaties online (Aquo-standaard)

Het Informatiehuis Water (IHW) – beheerder van de Aquo-standaard – hield op 9 november zijn jaarlijkse informatieve netwerkdag. Met meer dan 125 gasten was het een geslaagde dag te noemen. De presentaties van de sprekers staan online en zijn te vinden op de website van IHW via <http://www.ihw.nl/nieuws/2017/11/presentaties-ihw-netwerkdag-2017-online.html>.